

Μουσείο Μπενάκη
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων

Ε(κ)σωτερικότητες: Τέχνη, πολιτική και κοινωνία σε εποχή κρίσης

Επιστημονική Ημερίδα που διοργανώνει το Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, με αφορμή τη έκθεση του Παντελή Λαζαρίδη “*Parkour. Στάσεις, παραβάσεις, ελιγμοί (1961-2008).*”

Σάββατο 10 Ιανουαρίου 2009
Μουσείο Μπενάκη, Κτήριο Οδού Πειραιώς
10.30 π.μ.

Τον τελευταίο καιρό διαδραματίζονται στις ελληνικές πόλεις μια σειρά κοινωνικά συμβάντα και εκτεταμένες εκδηλώσεις **εικονοκλαστικής οργής** ενάντια σε σύμβολα και logo που επαναφέρουν με νέους όρους το ερώτημα του **πολιτικού**. Η αγωνία και η ανάγκη μας να καταλάβουμε τα νέα αυτά φαινόμενα μας υποχρεώνει να επεξεργαστούμε εκ νέου και να αναθεωρήσουμε τις αντιλήψεις μας για τη διαρρηγμένη σχέση της *τέχνης* με την *πολιτική* και την *κοινωνία*.

Στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, η σχέση ανάμεσα στον καλλιτέχνη και την κοινωνία βασιζόταν στην απόλυτη ιδεολογικοπολιτική συμπαράταξη, ή στη σύγκρουση σχετικά με το νόημα των κοινωνικών μετασχηματισμών. Τα δίπολα **αυτονομία-ετερονομία** της τέχνης, μορφή-περιεχόμενο, αισθητικό-πολιτικό, πρωτοπορία-οπισθοδρόμηση διέτρεξαν απ’ άκρη σ’ άκρη την κουλτούρα της νεωτερικότητας. Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα οι σχέσεις αυτές υπέστησαν πολλαπλούς αναπροσανατολισμούς που αντανακλούν τους μετασχηματισμούς της κοινωνίας και της εξουσίας, μεταθέτοντας συχνά στο πεδίο της τέχνης και της αρχιτεκτονικής την επίλυση προβλημάτων της πολιτικής και της κοινωνίας.

Ωστόσο, ο δραματικός επίλογος της ρωσικής πρωτοπορίας και του Bauhaus αποτελούν ένα πειστικό παράδειγμα της έκβασης που είχε η ιδεολογικοποίηση αυτής της σχέσης, η οποία δεν ήταν πάντα ευθύγραμμη και με σαφές ιδεολογικό πρόσημο. Σε αντίθεση με την καθιερωμένη εικόνα που έχουμε για την ναζιστική απόρριψη του εξπρεσιονισμού ως «εκφυλισμένη τέχνη», νεότερες έρευνες δείχνουν ότι η ναζιστική προπαγάνδα οικειοποιήθηκε το έργο εξπρεσιονιστών καλλιτεχνών, όπως ο Barlach και ο Nolde, εξαιτίας της υποτιθέμενης αισθητικής εγγύτητας του έργου τους με το γοτθικό παρελθόν. Αυτή η **παράδοξη συνένωση** διήρκεσε μέχρι το 1934, όταν ο Χίτλερ καταδίκασε πλέον επίσημα την μοντέρνα τέχνη. Στο ίδιο πλαίσιο μπορούμε να εντάξουμε τις σύνθετες σχέσεις που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στο φασιστικό καθεστώς της Ιταλίας και την ευρωπαϊκή μεσοπολεμική πρωτοπορία, καθώς και την απέλιδα επιδίωξη ενός μείζονος μοντέρνου αρχιτέκτονα, όπως ο Le Corbusier, να συνεργαστεί με ολοκληρωτικά και συντηρητικά καθεστώτα (τη Σοβιετική Ένωση του Στάλιν και την κυβέρνηση του Vichy) προκειμένου να υλοποιήσει τους νεωτερικούς πολεοδομικούς του οραματισμούς. Δεν πρέπει, βέβαια, να λησμονούμε ότι οι επώδυνες **συγκρούσεις** μιας σειράς καλλιτεχνών με τις διάφορες εκφράσεις του ολοκληρωτισμού έγραψαν ορισμένες

ξεχωριστές σελίδες της νεότερης ιστορίας (της τέχνης). Εντούτοις, η «στράτευση» καλλιτεχνών στις μεγάλες ιδεολογίες του 20^{ου} αι. συνοδεύτηκε, είτε από τον ισοπεδωτικό σφετερισμό και την οικειοποίηση του έργου τους από τους μηχανισμούς του κόμματος και της εξουσίας, είτε από ευθεία αποκήρυξη του ως ακατάλληλο για τον πολιτικό και τον ιδεολογικό αγώνα. Παρόμοια παραδείγματα δεν είναι άγνωστα στην εγχώρια πολιτική και πολιτισμική μας ιστορία.

Στη δεκαετία του 1960 η Καταστασιακή Διεθνής επιχείρησε μια κρίσιμη μετατόπιση, αναδεικνύοντας τη **διάχυτη πόλη** σε προνομιακό πεδίο δράσης. Στην κατεύθυνση αυτή, θα κινηθούν αρκετοί καλλιτέχνες και ομάδες τα χρόνια που θα ακολουθήσουν, εντάσσοντας τη «μεταστροφή» (détournement), την «ψυχογεωγραφία», τη «χαρτογράφηση», την εξωστρεφή κοινωνική δράση και την «αντι-κουλτούρα» σ' εκείνα τα καλλιτεχνικά εργαλεία που δίνουν προβάδισμα στην μητροπολιτική κινητικότητα, στη συνεργασία, στην υποκειμενικότητα, στην πολιτική της επιθυμίας, στη διεργασία, σε ελάχιστονες πρακτικές και στη χωρο-χρονική εμπειρία. Ωστόσο, η κυριαρχία της αγοράς θα είναι εκείνη που, ήδη από την δεκαετία του 1980, θα περιστείλει μια τέτοια ζωτική διεύρυνση, καθιστώντας τη περιθωριακή και αμήχανη.

Τι συμβαίνει, όμως, στο σημερινό, πλέον κρίσιμο, στάδιο της μετανεωτερικότητας όταν η εξάρθρωση των μεγάλων ιδεολογιών και η κρίση της (νέο)φιλελεύθερης δημοκρατίας σχετικοποιεί την πολιτική και κοινωνική σημασία της τέχνης. Τι συμβαίνει όταν η διαφήμιση, η διασπορά του καταναλωτισμού και η μαζική κουλτούρα απορροφούν, με ευρηματικό τρόπο, κάθε **κριτικό εργαλείο** που οι ρίζοσπαστικές καλλιτεχνικές πρακτικές είχαν στη διάθεσή τους.

Η σύγχρονη αβεβαιότητα δεν πρέπει να οδηγήσει άκριτα σε γενικευμένη **δυσπιστία** και **απογοήτευση** απέναντι στα πολιτικά και κοινωνικά διακυβεύματα της σύγχρονης τέχνης. Τη τελευταία δεκαετία, νέες μορφές σχέσεων και συνεργασιών ανάμεσα σε καλλιτεχνικούς, αρχιτεκτονικούς και κοινωνικούς φορείς δράσης αναδεικνύονται διαρκώς, δίχως ωστόσο κάποιο πολιτικό πρόταγμα να εγγυάται την αποτελεσματικότητά τους. Δεν λείπουν και οι προσπάθειες αναζωπύρωσης των συλλογικών υποκειμένων και ανάδειξης της πολιτικής συνάφειας της σύγχρονης τέχνης μέσω νέων μυθολογιών και αφηγήσεων (όπως, για παράδειγμα, οι αναφορές στο έργο των καταστασιακών, του Μ. Foucault, του G. Deleuze, ή των Μ. Hardt και Τ. Negri στο διεθνές καλλιτεχνικό περιβάλλον).

Μ' ένα τρόπο διερευνητικό η σύγχρονη τέχνη εξακολουθεί να επιχειρεί να κατανοήσει την ανθρώπινη συνθήκη προσεγγίζοντας μια σειρά νέα φαινόμενα, μεταξύ των οποίων δεσπόζουσα θέση κατέχουν η παγκοσμιοποίηση, η βιοπολιτική, οι κοινωνικές συγκρούσεις, η περιθωριοποίηση μεγάλων ομάδων του πληθυσμού στις μεγαλουπόλεις, η περιβαλλοντική **δυστοπία**, η εξομοίωση των διαφορών, η διόγκωση των καταναλωτικών δομών και συμπεριφορών, η ανθρωπολογία του μετα-ανθρώπινου σώματος, η υπερτρομοκρατία, οι μηχανισμοί επιτήρησης κ.ά. Κυρίως, όμως, οι νέες μορφές καλλιτεχνικής δραστηριοποίησης, όπως η **τοποειδής τέχνη** (site-specific art), η **τέχνη κοινοτικής βάσης** (community-based art), η **δημόσια τέχνη** (public art), ο καλλιτεχνικός και ο ηλεκτρονικός **ακτιβισμός** αποτελούν, σήμερα, πεδία σύγκρουσης τόσο για τη θεωρία όσο και για τη συλλογική πρακτική, καθώς οι αντιφάσεις και οι αντινομίες τους δεν είναι αμελητέες.

Ορισμένα κεντρικής σημασίας ερωτήματα που αναδεικνύονται είναι τα εξής: Ποιο είναι το νέο κοινό πεδίο *σύγκρισης* -ή *σύγκρουσης*- ανάμεσα στην τέχνη και την πολιτική και ποια είναι η αισθητική σημασία των προϊόντων που μπορεί να παράγει αυτή η σχέση; Μπορεί η σύγχρονη τέχνη, και με ποιες προϋποθέσεις, να θεωρηθεί ένα είδος πολιτικής και κοινωνικής δράσης; Σε ποιο βαθμό οι νέες καλλιτεχνικές γλώσσες, οι συμμετοχικοί μηχανισμοί, ο επικοινωνιακός ή ο **σημειωτικός ανταρτοπόλεμος** και η γνωσιακή (cognitive) εμπειρία δημιουργούν νέα δυνητικά σενάρια; Πώς μπορούν οι σύγχρονες καλλιτεχνικές πρακτικές να αποκτήσουν ξανά έναν **μακροπολιτικό** ορίζοντα, τη στιγμή που όλο και περισσότερο βασίζονται στη σχέση τους με επιμέρους κοινωνικά σύνολα, στη συνεργασία τους με τοπικά και ενδεχομένως μονομερή υποκείμενα; Πώς μπορούν δηλαδή να απεμπλακούν από τον ορίζοντα μιας «μικροπολιτικής», στα πλαίσια της οποίας ο ρόλος τους περιορίζεται απλά σε μηχανισμό πίεσης;

Κι αν ένας τέτοιος γρίφος, που μας αφορά όλους, δεν επιλύεται εύκολα, μπορούμε, ωστόσο, να αναγνωρίσουμε σ' αυτόν ένα πρόσφορο πλαίσιο για μια πιο δημιουργική αντιμετώπιση των προβλημάτων. Η κοινή αίσθηση ότι η σύγχρονη ριζοσπαστική τέχνη κατέχει μια παράδοξη σχέση *αυτονομίας-ετερονομίας* ως προς την πολιτική εμπειρία, αποτελεί μια διαπίστωση που μπορεί να προσδώσει δυναμική στη συζήτηση. Είναι γεγονός ότι η δυνατότητα της σύγχρονης τέχνης να οργανώνει περιβάλλοντα, **δυναμικές συνυπάρξεις**, προκλήσεις, ακόμη και «σκάνδαλα» βασίζεται στη δυνατότητά της να «συσχετίζεται» αλλά και να «αποκόπτεται βίαια» από το πλήθος, να «αποστασιοποιείται» από τα κυρίαρχα νοήματα και να δημιουργεί νησίδες αμφισημίας μέσα στο συλλογικό γίγνεσθαι.

Πρέπει, ωστόσο, να παραδεχτούμε, ότι η αποτελεσματικότητα των νέων αυτών μορφών παρέμβασης, που η σύγχρονη τέχνη αξιοποιεί, βασίζεται στην ομοιότητα των τεχνικών της με τις τεχνικές της σύγχρονης πολιτικής και ιδεολογικής δράσης - στην ομοιότητα των μηχανισμών της με αυτούς της διαχείρισης, της οργάνωσης, της έρευνας, της επεξεργασίας των πληροφοριών και της αρχειοθέτησης, της πυροδότησης συγκρούσεων, ή της εξασφάλισης συναινέσεων. Μια τέτοια σχέση ανάμεσα στη σύγχρονη τέχνη και την πολιτική δεν είναι μια σχέση αρμονικής συνύπαρξης αλλά, συχνά, αποκτά τη δυναμική μορφή ενός αλληλο-αποκλεισμού και μιας **αμοιβαίας ταραχής**.

Πώς μπορούμε, λοιπόν, σήμερα να τοποθετηθούμε απέναντι σ' αυτήν την παράδοξη σχέση της **ε(κ)σωτερικότητας** που αναπτύσσεται ανάμεσα στη σύγχρονη τέχνη και τη καταγιστική πολιτική πραγματικότητα; Αντλώντας από ένα τέτοιο ερώτημα, η Επιστημονική Ημερίδα «*Ε(κ)σωτερικότητες. Τέχνη, πολιτική και κοινωνία σε εποχή κρίσης*», που οργανώνει το Τμήμα Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, επιχειρεί να αποτελέσει μια πλατφόρμα προβληματισμού και διαλόγου διερευνώντας τις μεταβολές και τις αντιπαραθέσεις.

Συμμετέχουν:

Claire Bishop

Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας της Τέχνης, Warwick University, Λονδίνο

Αριστείδης Αντονάς

Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Βανέσσα Θεοδωροπούλου

Δρ. ιστορικός τέχνης, Université Paris 1- Pantheon-Sorbonne, δημοσιογράφος

Ελπίδα Καραμπά

Θεωρητικός τέχνης, υποψήφια διδάκτωρ, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Πατρών
Ζήσης Κοτιώνης

Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γιώργος Ξηροπαΐδης

Αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Παναγής Παναγιωτόπουλος

Λέκτορας, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Λόης Παπαδόπουλος

Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γιάννης Σταυρακάκης

Αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Κωστής Σταφυλάκης

Θεωρητικός τέχνης, υποψήφιος διδάκτωρ πολιτικής επιστήμης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Γιώργος Τζιρτζιλιάκης

Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αρχιτεκτονικές και καλλιτεχνικές ομάδες που δραστηριοποιούνται στο δημόσιο χώρο (project based discussion):

Δίκτυο Νομαδική Αρχιτεκτονική

Ομάδα Φιλοπάππου

Omio

PPC_T/Farkadona

Reconstruction Community

Sarcha

Στο τέλος της εκδήλωσης θα προβληθεί το ντοκιμαντέρ του **Σπύρου Παπαδόπουλου** “*Παντελής Λαζαρίδης. Αποσυνδέσεις*” (2009).

Επιμέλεια Ημερίδας:

Κωστής Σταφυλάκης

Γιώργος Τζιρτζιλιάκης